

Ühiskonnamuutused ja usaldus institutsioonide vastu

Suurele majanduslangusele järgnenud kümnendit on käsitatud hoiatusena Euroopa ühiskondades valitsevast usalduskriisist, mis hõlmab usalduse vähenemist inimeste ja institutsioonide vastu. Finantskriisi järel oli kõikide liikmesriikide valitsustel raskusi töötuse piiramise, riigivõla haldamise ja majanduskasvu taastamisega. Paljudes riikides tekitas see usaldamatust riikide poliitiliste institutsioonide ja ELi institutsioonide vastu.

Euroopa kontekstis on usalduse vähenemine institutsioonide vastu tekitanud küsimusi selle võimalikust mõjust poliitilisele ja sotsiaalsele stabiilsusele ning tagajärgedest Euroopa integratsioonile. Kuigi osa kodanikke ja poliitilisi huvirühmi süüdistasid majanduskriisist tingitud probleemides ELi, oli samuti ilmne usalduse vähenemine riikide valitsuste vastu.

Euroopa elukvaliteedi uuringu (EQLS) ja Eurobaromeetri uuringute andmete analüüsi põhjal püütakse käesolevas aruandes laiendada arusaamist institutsioonide usaldamise trendidest. Tähelepanu keskmes on muutuste mustrid alates käesoleva sajandi algusest ning nende võimalik selgitus riigi ja ELi tasandil. Aruandes püütakse tuvastada ühiskonnarühmad, kelle usaldus on vähenenud kõige rohkem, pöörates erilist tähelepanu riiklike institutsioonide ja ELi usaldamise seosele. Samuti uuritakse, kuidas usalduse muutused poliitikat mõjutavad.

Poliitikataust

Usalduse vähenemine institutsioonide vastu on probleemne mitmel põhjusel. Osaliselt näitab usaldus institutsioonide head toimimist, samuti on see tõhusa valitsemise eeltingimus. Usaldus valitsusasutuste vastu võib parandada õigusaktide järgimist. Usaldus valitsusasutuste vastu suurendab valmisolekut tasuda makse ning võib võimaldada ametiasutustel rakendada struktuurireforme, mille kulud on lühiajalised, kuid hüved pikaajalised. Riikides, kus usaldus institutsioonide vastu on väike, võivad kodanikud eelistada selliseid poliitilisi kandidaate, kes lubavad hüvesid kohe, mis loob võimalusi populistlikele ja radikaalsetele parteidele ja poliitikutele,

kelle lubatud kiired lahendused ei pruugi tegelikult keerulisi probleeme lahendada.

Peamised tähelepanekud

Alates 2001. aastast ei ole olnud liikmesriikide riiklike institutsioonide usaldamise vähenemise ühtset tendentsi. EQLSi andmetest võib järeldada, et paljudes riikides oli usalduse vähenemine institutsioonide vastu majanduslanguse ajal esinenud ajutine nähtus. Samas jäi usaldus ELi vastu kriisi ajal enamikus riikides üldiselt suuremaks kui usaldus riikide valitsuste vastu.

Usaldus riiklike institutsioonide vastu oli üldiselt ebakindlam Lõuna- ja Ida-Euroopas ning stabiilsem Lääne- ja Põhja-Euroopas ning Balti riikides. Üldiselt taastus suuremas osas ELis riiklike institutsioonide usaldamine täielikult aastaks 2016, kuid mõnes riigis, näiteks mõnes lõunapoolses liikmesriigis, ei ole see veel jõudnud kriisieelse tasemeni. Paljudele Ida-Euroopa riikidele on endiselt iseloomulik usalduse madalam tase.

Kriis mõjutas kõige rohkem riiklike poliitiliste institutsioonide usaldamist. Muutused mittepoliitiliste institutsioonide (õigussüsteemi ja politsei) ning meedia usaldamises olid väiksemad.

Aastatel 2001–2016 vähenes ka usaldus ELi institutsioonide vastu, kuid enamikus riikides on see siiski suurem kui usaldus riikide valitsuste vastu. Riiklike institutsioonide usaldamise ja ELi institutsioonide usaldamise seos on üldiselt positiivne: riiklike institutsioonide usaldamise kasv on seotud ELi institutsioonide usaldamise kasvuga. Mõnes riigis vähenes kriisiaastatel usaldus ELi vastu oluliselt rohkem kui usaldus riikide valitsuste vastu – seda võis tekitada n-ö süü ülekandmine.

Usalduse ebahühtlane jaotumine riikide vahel (usalduse ebavõrdsus) ei ole aja jooksul üldiselt muutunud. Kriisi ajal kogesid madala staatusega positsioonidel inimesed siiski suuremat usalduse vähenemist riiklike institutsioonide vastu. Usalduse tase taastus rohkem nende seas, kes pidasid avalike teenuste kvaliteeti heaks.

Usalduse vähenemist võib pidada vähem problemaatiliseks, kui see ei ole osa demokraatiast lahtiütlemisest ja poliitilisest künismist. Kaheksas liikmesriigis kasvas tegelikult poliitika osalemine nende seas, kellel oli poliitiliste institutsioonide suhtes madal usalduse tase. Enamikus riikides poliitiline osalus siiski vähenes või jäi samale tasemele nende seas, kes pigem ei usalda poliitilisi institutsioone.

Üha suurenev probleem on ka sissetulekute ebavõrdsuse potentsiaalne suurenemine ning ühiskonna polariseerumine. Käesolevas aruandes uuriti, kuidas muutused ajas erinevused kõrgema ja madalama sissetulekuga keskklassi vahel. Seoses üldise usaldusega institutsioonide vastu ilmnes aastatel 2007–2011 kuues riigis keskmise sissetuleku kvartiilide polariseerumine: usalduse tase vähenes rohkem väikese sissetuleku kvartiilis ja vähem suurema sissetuleku kvartiilis. Aastatel 2011–2016 suurenes neljas riigis suurema keskmise sissetuleku kvartiilis usaldus veelgi.

Poliitikasoovitused

- Olenemata avaliku sektori institutsioonide vastu väheneva usalduse probleemist näib, et üldsuse usalduse vähenemine ei ole pöördumatu. Et usalduse dünaamika on riigiti siiski väga erinev, tuleb leida konkreetse konteksti jaoks asjakohased meetmed.
- Usalduse tegurite mõistmine on keskse tähtsusega asjakohaste usalduse suurendamise meetmete kavandamisel.

- Makromajandusliku tulemuslikkuse parandamine ja sissetulekute suurendamine on olulised usalduse suurendamise vahendid, kuid rahalise olukorra paranemine ei ole ainus tegur. Institutsioonide ausus, mida tõendab korrupsiooni tajumine väiksena, aitab usaldust säilitada, samas kui korrupsiooni piiramise ebaõnnestumine on seotud usalduse vähenemisega.
- Avalike teenuste kvaliteedi parandamine on keskse tähtsusega vahend, mille abil suurendada üldist usaldust institutsioonide vastu. Need avalikud teenused on näiteks tervishoiu- ja hooldusteenused, mis suurem valik avalikke teenuseid kui riiklike poliitiliste institutsioonide otsesed ülesanded.
- Usalduse vähenemist võib aidata ennetada ühiskonna pingete leevendamine ja sotsiaalse tõrjutuse tajumise vähendamine.
- Vähest usaldust väljendavate rühmade poliitilise osaluse ja eemalehoidmise jälgimine võib and poliitikakujundajatele kasulikku teavet, kuidas tekitada kodanike ja institutsioonide dialoogi võimalusi.
- Üksikisiku tasandil on oluline tegur haridus: kõrgema haridustasemega inimesed usaldavad üldiselt rohkem avalikke institutsioone, sealhulgas ELi institutsioone. Seepärast on madalama haridustasemega ühiskonnarühmad oluline prioriteet üldsuse teadlikkuse parandamise programmide kavandamisel ja suunamisel riiklikul tasandil või ELi institutsioone arvestades.
- Usaldus avaliku sektori institutsioonide vastu toob mitmeid positiivseid praktilisi mõjusid. Riikides, kus poliitilisi institutsioone usaldatakse rohkem, esineb vähem maksupettust. Usaldus institutsioonide vastu prognoosib toetavat suhtumist poliitilistesse reformidesse, sealhulgas ELi tasandil olulistesse poliitikavaldkondadesse, nagu ühishaha, ühine välis- ja kaitsepoliitika ning laienemine.

Lisateave

Aruanne „Societal change and trust in institutions“ („Ühiskonnamuutused ja usaldus institutsioonide vastu“) on aadressil <https://eurofound.link/ef18036>

Teadusjuht: Tadas Leončikas

information@eurofound.europa.eu